

Fábián Márta, Huszti Ilona, Bárány Béla

Az ukrán nyelv hatása a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvre

1. Bevezetés

Mivel a világ nyelvei nem elszigetelten léteznek, hanem kölcsönös kapcsolatban állnak egymással, folyamatosan hatnak is egymásra. Kétnyelvű vagy kisebbségi környezetben ez a kölcsönhatás különösen felerősödhet. Egy adott terület nyelvi környezetének kialakulását pedig számos tényező befolyásolhatja. Crystal (1998, 459. o.) a többnyelvűség kialakulásának okait a népek saját választásának eredményére, illetve külső körülmények kényszerítő hatására vezeti vissza. Ezen okok között említi a politikát, vallást, kultúrát, oktatást, gazdaságot és természeti csapásokat. A kárpátaljai magyarság esetében a nyelvi környezetet már egy évszázada politikai döntések határozzák meg. A lakosság a saját fennmaradása érdekében kénytelen újabb és újabb nyelveket megtanulni, melyek óhatatlanul is hatással vannak a helyi nyelvhasználatra. „A kétnyelvűség körülményei közt élő külföldi magyarok nyelvhasználatának sajátos vonásai ... azt mutatják, hogy a két nyelvi rendszer az állandó érintkezésben könnyen egymásba fonódik” (NyKk. I, 1983–1985, idézi Lanstyák, 2014, 111. o.).

Az 1990-es években megkezdődött a Kárpát-medencei magyar nyelvvaltozatok szociolingvisztikai vizsgálata, azonban a kárpátaljai magyar szaknyelvekről még mindig meglehetősen keveset tudunk. Csernicskó (2004) szerint ezekre a szaknyelvekre jóval erőteljesebben hat a másodnyelv, mint magukra a nyelvjárásokra. Györke (1991) meglátása szerint ennek hátterében az áll, hogy a szakképzés nem magyar nyelven folyik, ezért a szakemberek nem sajátítják el anyanyelvükön az adott szakterület szakkifejezéseit. Emiatt gyakran még a magyar domináns beszélők számára is nehézséget okoz a magyar nyelvű szakkifejezések használata.

A szaknyelvvel kapcsolatban különbséget kell tenni azok írott és beszélt változata között. Erről Csernicskó így vélekedett 2004-ben: „Írott szaknyelve Kárpátalján szinte csak a humán tudományoknak van, más területeken elvétve írnak magyarul szakmai szöveget. Az írott szaknyelvekben jóval kisebb mértékben jelentkeznek a

kontaktushatások, mint a beszélt szaknyelvben, illetve jellegük is részben más. Az írott szaknyelvekben ritkán fordulnak elő közvetlen kölcsönszavak, nincs kódváltás. A szaknyelvek szóbeli használatakor azonban gyakori, hogy közvetlen kölcsönszavakat használnak, s kódváltás is előfordulhat” (Csernicskó, 2004, 62. o.).

Szoták (2021, 404. o.) megfogalmazta, hogy „az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, majd a trianoni békediktátum után a környező államok oktatási rendszerével párhuzamosan az oktatás szaknyelve is különfejlődött. Ez a történelmi változás már eleve strukturális és terminológiai bőséget eredményezett, ugyanakkor a 20–21. századi folyamatos szakpolitikai reformok ezt a folyamatot tovább erősítették. A változás során új kifejezések, szakszavak, terminusok keletkeztek nemcsak hazánkban, hanem a környező országokban is.” Ez történt Kárpátalján is, ahol 1991-ig először az orosz, majd a Szovjetunió felbomlása után az ukrán nyelv volt hatással a magyar szaknyelv fejlődésére.

Jelen tanulmányunk célja, hogy megvizsgáljuk a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelv írott és szóbeli változatát, nyelvhasználati sajátosságait, a pedagógusok szóbeli nyelvhasználatában előforduló kölcsönszavakat. A szaknyelvek jellegzetességei leginkább a szókészletben figyelhetők meg, lehetnek azonban jellegzetes nyelvtani szerkezetek és a szövegek szerkezete is eltérhet a köznyelvtől. Ezek vizsgálatát nem tűztük ki célul, így elsősorban lexikai jelenségek megfigyelésével foglalkozunk. Munkánk leginkább résztvevő (emikus) megfigyelésen és sajtóban megjelent pedagógiai témájú írások tanulmányozásán alapszik. A helyi magyar nyelvű szaklapban ('Közoktatás' – a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja) és két magyar nyelvű helyi közéleti hetilapban ('Kárpátalja' és 'Kárpátinfo') publikált írásokat vizsgáltuk.

2. A szakmai kommunikáció és a szaknyelv

Típusai szerint a szakmai kommunikáció történhet személyek között, szervezetek között és kultúrák között (Kurtán, 2003). Jelen esetben szervezetek és személyek közötti szakmai kommunikáció körülményeit vizsgáljuk. A szervezetek kifelé irányuló kommunikációja a társadalmi környezetükkel az írott médiában figyelhető meg, így az általunk vizsgált pedagógiai szaknyelv írott változatában nyomon tudjuk követni az interferencia-jelenségeket. A személyek közötti szakmai kommunikáció a szakmai beszélőközösségekben figyelhető meg. A szaknyelv beszélt változatának jelenségeit vizsgálhatjuk ezekben a közösségekben. „A beszélőközösségre az jellemző, hogy tagjai a beszéd létrehozására és értelmezésére szolgáló szabályokra vonatkozó tudás tekintetében nem különböznek egymástól”, azaz közösen birtokolnak valamilyen tudást (Kurtán, 2003, 30. o.).

2024 tavaszán egy új kutatási projekt vette kezdetét a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat irányításával, amelynek során a kárpátaljai Hodinka Antal

Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai egy szakszótár összeállításán dolgoznak, amely oktatási, adminisztratív és jogi terminológiát tartalmaz magyarul és ukránul (Hires-László-Várad, 2025). Az előkészületben lévő szótárban azok a terminusok is helyet kapnak, amelyek régió-specifikusak, vagyis használatuk kifejezetten csak a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvre jellemző. Tanulmányunkban mi is ezekkel a lexikai elemekkel kívánunk foglalkozni.

Elsősorban a tanintézmények típusaira vonatkozó, az írott és beszélt nyelvben egyaránt használatos szavak pontos jelentését határoljuk körül (ld. 1. táblázat). Az 1991-es Oktatási Törvény az általános és középiskola mellett más típusú középszintű oktatási intézmények működését is engedélyezte. A teljes középszintű képzést a harmadik¹ fokozatú iskola elvégzése jelentette Ukrajnában.

1. táblázat. A vizsgálat során elemzett szakszavak

Kárpátaljai magyar terminus	Ukrán terminus	Jelentés
<i>Elemi iskola</i>	<i>початкова школа;</i> ejtsd: <i>pocsátková skolá</i>	1–4. osztály (6–10 éves korúak számára)
<i>Gimnázium</i>	<i>гімназія,</i> ejtsd: <i>himnázijá</i>	2021 előtt: 5–11. osztály (10–17 évesek számára) – középfokú végzettséget biztosító intézmény; 2021 után: 1–9. osztály (6–15 évesek számára) – a korábbi általános iskola megfelelője
<i>Gyűlés</i>	<i>збір,</i> ejtsd: <i>zbir</i>	tanári értekezlet
<i>Igazgatói gyűlés</i>	<i>збори директорів,</i> ejtsd: <i>zbori direktoriv</i>	igazgatói értekezlet
<i>Informatika</i>	<i>інформатика,</i> ejtsd: <i>informátéká</i>	számítástechnika
<i>Internátus</i>	<i>школа-інтернат,</i> ejtsd: <i>skolá internát</i>	diákotthon, bentlakásos iskola
<i>Kabinet</i>	<i>кабінет,</i> ejtsd: <i>kábinet</i>	1. iskolai szaktanterem; 2. módszertani részleg
<i>Kategória</i>	<i>категорія,</i> ejtsd: <i>kátehorijá</i>	tanárok minősítési szintje/fokozata

¹ A 2021 előtt érvényben lévő iskolai fokozattípusok a közoktatásban: I. fokozat – elemi iskola, 1–4. osztály (6–10 éves korosztály); II. fokozat – általános iskola, 5–9. osztály (10–15 éves korosztály); III. fokozat – középiskola 10–11. osztály (15–17 éves korosztály).

Kárpátaljai magyar terminus	Ukrán terminus	Jelentés
Külső független tesztelés (ZNO)	зовнішнє незалежне оцінювання, ejtsd: zovnyisnye nezálezsne ocinyuvánnjá; ЗНО, ejtsd: zno/ze-en-ó	(új) emelt szintű érettségi és felvételi vizsgának megfelelő külső független értékelés ²
Kurzus	курси (підвищення кваліфікації педагогічних кадрів), ejtsd: kurszi (pidvéscsennyá kválifikácii pedáhohicsnéh kádriv)	(tanártovábbképző) tanfolyam
Líceum	лицей, ejtsd: licej	középiskolai osztályokból álló oktatási intézmény ³
Módszerész	методист, ejtsd: metodiszt	módszertani szaktanácsadó
Napló	1. щоденник, ejtsd: scsodennék; 2. журнал, ejtsd: zszurnál	1. ellenőrző; 2. osztálykönyv
Nemzeti Multidiszciplináris Teszt (NMT)	національний мультидисциплінарний тест, ejtsd: nácionálnénj multidisziplinárnénj test; HMT, ejtsd: en-em-te	az orosz–ukrán háború kitörését követően az érettségi vizsga megfelelője; egy több tantárgyból álló, számítógépes teszt, amely a korábbi külső független tesztelést (ZNO) váltotta fel ⁴
Nyílt óra	відкритий урок, ejtsd: vidkrétj urok	bemutató óra, bemutató tanítás
Pedagógus-továbbképző Intézet, ill. Megyei Továbbképző Intézet	Інститут удосконалення вчителів, ejtsd: insztitut udoszkonálennyá vcsételiv; hivatalosan: Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, ejtsd: zákárpátszkij insztitut pizslyádiplojnoji pedáhohicsnoji oszviti	Kárpátaljai Posztgraduális Pedagógiai Képzési Intézet
Profti	професійно-технічне училище, ejtsd: profeszizjno tehnyicsne ucsiliscse	szakiskola vagy szakképző iskola

² URL₁³ URL₁⁴ URL₁

Kárpátaljai magyar terminus	Ukrán terminus	Jelentés
Szertifikát	сертифікат, ejtsd: <i>szertifikát</i>	továbbképző tanfolyam elvégzését igazoló tanúsítvány
Szervezőpedagógus, ill. organizátor	організатор, ejtsd: <i>orhányizátor</i>	feladatkörébe tartozik pl. a különböző iskolai rendezvények megszervezése, lebonyolítása
Tanügyi osztály, oktatási osztály	відділ освіти, ejtsd: <i>vidgyil oszviti</i>	állami oktatási hivatal
Technikum	технікум, ejtsd: <i>tehnyikum</i>	szakközépiskola
Új Ukrán Iskola (NUS)	Нова українська школа, ejtsd: <i>nová ukrájinszká skolá</i> ; НУШ, ejtsd: <i>nus</i>	2018-ban indult projekt az oktatási rendszer megreformálására

Forrás: Saját szerkesztés

2021-ig a következő iskolatípusok működtek Kárpátalján:

1) **Gimnázium** (гімназія) – humán szakirányú, II–III. fokozatú, 10–18 éves korosztálynak nyolcéves képzést biztosító tehetséggondozó intézmény. Közép- és Kelet-Európa országaiban (Bulgária, Szlovénia, Litvánia, Magyarország) egyaránt működnek hasonló jellegű tanintézmények, azzal a különbséggel, hogy a legtöbb országban a gimnáziumok négyéves képzést biztosítanak, Magyarországon hat- és nyolcéves képzést biztosító gimnáziumok is funkcionálnak (EGE, 2005).

2) **Líceum** (ліцей) – III. fokozatú, három évfolyamos, természettudományi, technikai szakirányú képzést nyújtó tehetséggondozó, nem állami intézmény. Egyházi kezdeményezésre a rendszerváltás után jelentek meg, négy tanintézmény nyújtott középfokú és szakirányú képzést 16–18 éves tanulóknak. Ezt az intézménytípust a *Magyar értelmező kéziszótár* (Pusztai szerk., 2003) elavult szónak minősíti, mivel Magyarországon csak a 18. századtól 1945-ig léteztek ilyen típusú intézmények. Közös vonásuk a jelenlegi és a múlt századokban létesített intézményeknek az, hogy egyházi fenntartású iskolákról van szó. Az erdélyi magyar nyelvben a gimnáziumnak megfelelő középiskolát jelent. A *Pedagógiai lexikon* (1978) a pécsi és az egri katolikus líceumokat említi, mint nem állami oktatást végző intézményeket, illetve kiemeli a soproni és pozsonyi evangélikus gimnáziumi, teológiai, jogi és tanítóképzést adó intézményegyüttest. Jelenleg az európai országok közül Olaszországban, Lengyelországban és Romániában vannak hasonló nevű és típusú tanintézmények. Míg Lengyelországban két-, három- és négyéves képzést, addig Romániában és Olaszországban négy- és ötéves képzést biztosítanak a 14–18/19 éves középiskolásoknak (EGE, 2005).

3) **Internátus** (*школа-інтернат*) – hátrányos helyzetű gyerekek számára létrehozott I-III. fokozatú (6–18 éves korosztály) bentlakásos oktatási intézmény. Az oktatási kataszter a következőképpen definiálja a szót: „... a középfokú képzést szabályozó, a parlament által 1998-ban első olvasatban elfogadott törvénytervezet az általános középiskola mellett más típusú középszintű oktatási intézményt is megnevez: ... iskolai internátus – bármilyen fokozatú oktatási intézmény hátrányos helyzetű gyerekek számára” (Gabóda, 2003). A 19. század végétől 1948-ig Magyarországon konviktus néven működtek hasonló funkciót betöltő intézmények (Pedagógiai lexikon, 1978). A szlovákiai magyar nyelvben az *internátus* szó alatt diákothont, kollégiumot értenek (Pusztai szerk., 2003), amely tagjainak szellemi irányítást is ad.

4) **Szakiskola** vagy **szakképző iskola** (*професійно-технічне училище*): az általános iskola (9. osztály) elvégzése után elkezdhető intézmény (Bárány et al., 2015). Szakmától függően 1–3 éves felkészítés után alapfokú szakképesítést ad, de nem feltétlenül zárul érettségivel. A kárpátaljai magyar nyelvhasználatban gyakran volt hallható a **profteh** vagy annak rövidített alakja, a **profti** megnevezés. A beszélt nyelvben gyakran így emlegették a beregszászi szakiskolát, ahol varrónőket képeztek. Pl. „Úgy tudom, apukád a *proftiban* tanít szabázasatot, igaz?” (Beregszász, 2000. március 27.).

5) **Szakközépiskola / Technikum** (*технікум*): szintén az általános iskola utáni intézmény, gyakran felvételi vizsgával rendelkezik. Általában 3–4 éves képzést nyújt, amely során szakképesítést és érettségit is lehet szerezni. Ide sorolhatók például az óvónő- és tanítóképzők, valamint az egészségügyi szakközépiskolák.

Az új közoktatási törvény 2020-ban látott napvilágot (URL2), amelynek 35. cikkelye kimondja, hogy melyek a teljes általános középfokú oktatást nyújtó oktatási intézménytípusok Ukrajnában. Megállapítható, hogy a korábbi intézménytípusok lényegében nem szűntek meg, hanem új tartalommal bővítve átalakultak. Jelenleg az alábbi iskolatípusok működnek az országban:

1) **Elemi iskola** (*початкова школа*): 1–4. osztályig tart. Ez az alapfokú oktatás első szakasza. Célja az alapvető írás-, olvasás- és számolási készségek elsajátítása, valamint a kritikus gondolkodás és az egész életen át tartó tanulás alapjainak lefektetése. Ebben a szakaszban még viszonylag nagy szabadságot élveznek a nemzeti kisebbségek a nyelvhasználat terén (pl. magyar tannyelvű oktatás). Az általános iskola alsó tagozatának felel meg.

2) **Gimnázium** (*гімназія*): 5–9. osztályig tart. A korábbi általános iskola felső tagozatának felel meg. A 9. osztály végén a tanulók általános iskolai végzettséget szereznek. Ez a végzettség jogosítja fel őket a továbbtanulásra a líceumokban vagy a szakmai képzésben való részvételre. A gimnáziumi szakaszban a nemzeti kisebbségek iskoláiban fokozatosan vezetik be az egyes tantárgyak ukrán nyelvű oktatását.

3) **Líceum** (ліцей): 10–12. osztályig tart. A korábbi középiskolának felel meg. Ez a szakasz 2027-től válik teljes mértékben szakképesítést nyújtó líceumokból álló rendszerre. A diákok itt választhatnak profilokat és tárgyakat érdeklődésük és jövőbeli szakmájuk alapján (pl. természettudományi, humán, műszaki stb.). A líceumok célja a felsőoktatásra való felkészítés. Itt az ukrán nyelvű oktatás aránya jelentősen megnő, a tervek szerint a tantárgyak legalább 60%-át ukrán nyelven kell oktatni. Léteznek állami és nem állami líceumok is (pl. egyházi fenntartásúak).

Az oktatási intézményeken kívül az oktatás irányítását, segítségét és ellenőrzését végző intézmények megnevezései és funkciói, illetve ezekben az intézményekben dolgozó személyek beosztásának megnevezése és munkaköri leírása között is vannak jelentős eltérések.

A pedagógus-továbbképzést irányító szervezetek anyaországi megnevezése a *Pedagógiai Intézet* (Országos Pedagógiai Intézet, Fővárosi Pedagógiai Intézet), míg Kárpátalján ezt a szervet **Pedagógus-továbbképző Intézetnek**, ill. **Megyei Továbbképző Intézetnek** hívják. A *Pedagógus-továbbképző Intézet* megnevezés használata a gyakoribb, amely az ukrán változatnak a szó szerinti fordításából ered (інститут удосконалення вчителів). Pl. „Ezért köszönet illeti a megyei *Pedagógus-továbbképző Intézet* Beregszászi Fiókinézetének munkatársait, akik a hivatalos eljárást lebonyolították...” (Orosz, 2019, 6. o.).

A **módszerész** megnevezésnek két egymástól eltérő jelentése van. Az egyik beosztást, míg a másik tanári fokozatot jelent. A szó eredete: *metoducm* – a „metód” szótőből ered (jelentése ’módszer’). Szóösszetétellel képződött a szláv szó magyar megfelelőjének és a magyar nyelvben szakmák, foglalkozások megnevezésének képzésére használt –ész rag (pl. építész) segítségével. Ez a példa azt bizonyítja, hogy az átvett nyelvi, jelen esetben magyarosított elemek, az „átvevő nyelv változási szabályait követik” (Benkő, 1998, 196. o.). A **tanügyi osztály** (білділ оцциму), vagyis az állami oktatási hivatal azon dolgozóját nevezik így, aki különböző szintű (járási, megyei) tanügyi osztályokon belül egy adott tantárgyról vagy tantárgycsoportról (pl. matematika, idegen nyelvek) a szükséges adatok és információk begyűjtésével, feldolgozásával (pl. a hozzá tartozó iskolákban dolgozó szakos tanárok adatai, a tantárgyat tanuló diákok létszáma stb.), valamint tantárgyi vetélkedők, bemutató órák, tanévkezdő szakmai értekezletek szervezésével foglalkozik; mindemellett csökkentett óraszámúban kötelezően műveli a szaktantárgyának oktatását és módszertani szaktanácsadást nyújt a tanároknak. Jelentésben a Magyarországon használt *módszertani szaktanácsadó* áll a legközelebb, pl. „A vizsgálat a 2018–2019-es tanév során folyt, amikor is a 2017-ben Braun Éva, Bárdos Nóra, Zékány Krisztina, Király Katalin és Perduk Ibolya *módszerészek* által összeállított tanterv volt hatályban a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban” (Ráti, 2019, 20. o.).

A szó másik jelentése országos szinten a lehető legmagasabb fokozatot vagy **kategóriát** (категорія) elért gyakorló pedagógus, aki az oktatáson kívül oktatási

anyagok, esetleg új módszerek kidolgozásával is foglalkozik, és az általa kidolgozott anyagot fel tudja mutatni, azt egy szakmai bizottság jóváhagyta. Ezt a fokozatot ötévente meg kell újítani. A *kategória* szó az egyetlen, pedagógusok által elsősorban a beszélt nyelvben használt meghatározás erre a kifejezésre. Létezik specialista, második, első, felső és módszereszi kategória. A kezdő pedagógus a legalacsonyabb, specialista kategóriát tölti be pedagógiai pályafutásának az első öt, illetve az első három évében, amennyiben az öt év letelte előtt kérvényezi fokozata megváltoztatását. Két év eltelte után kérvényezheti újraminősítését, így átkerülhet a második, az első, majd a felső kategóriába. A módszereszi minősítést csak tapasztalattal rendelkező, jelentős eredményeket elért tanár igényelheti/kérvényezheti, illetve az iskola igazgatósága javasolhat valakit ennek a fokozatnak a megszerzésére. A szó változtatás nélkül került átvételre a szláv nyelvből.

Jellegzetes, magyarországi viszonylatokban nem létező munkaköri beosztás a **szervezőpedagógus**, vagy **organizátor** (організатор). Tanévnnyitó és tanévzárók, iskolai ünnepségek, megemlékezések és más rendezvények megszervezése és lebonyolítása tartozik a munkakörébe. Ezen kívül szaktantárgyat is oktat csökkentett óraszámában.

Érdemes figyelmet fordítani a **kabinet** (кабінет) szó használatára. Ezt a szót a szaktanterem helyett használják elsősorban a beszélt nyelvváltozatban (Gazdag, 2021, 100. o.). Pl. „A 7. osztály következő órája a német *kabinetben* lesz.”, „A következő óra a német *kabinetben* lesz.” (elhangzott a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium⁵ tanáriójában, 2007. október 9-én).

Nem egységesen használja a sajtó a **tanügyi osztály** és az **oktatási osztály** kifejezéseket. Ennek oka az *ocbima*, ejtsd: *oszvita* ('oktatás, felvilágosítás') szó jelentésével magyarázható. Pl. „Ennek lebonyolításáért a városi, valamint a járási *oktatási osztályok* felelősek...” (Braun, 2007).

A tantárgyak megnevezésénél megfigyelhető, hogy a *számítástechnikát* az **informatika** (інформатика) helyettesíti, mivel ez a tantárgy ukrán megnevezése.

A beszélt nyelvváltozatban szintén tapasztalhatók különbségek. A *bemutató óra*, *bemutató tanítás* helyett gyakori a **nyílt óra** kifejezés, ami az ukrán *відкритий урок* tükörfordítása. Pl. „Jövő héten a Vári Középiskolában *nyílt óra* lesz angol nyelvből” (Beregszászi Magyar Gimnázium, 2007. október 16., tanári). Ugyancsak tükörfordítás eredménye a **gyűlés**, **igazgatói gyűlés** kifejezés. A „tanári értekezlet”, „igazgatói értekezlet” helyett használatosak, eredetük az ukrán *збіг* – 'gyűlés', ill. a *збору депутатів* – 'igazgatói gyűlés' kifejezésekre vezethetők vissza. Továbbképzésen részt vevő pedagógusok gyakran használják a **kurzus** szót. Pl. „Az idén *kurzusra* kell mennem”. Ez egyértelmű kölcsönzés az ukrán *курс* szóból. Az „ellenőrző” és az „osztálykönyv” helyett a **napló** szó használatos a beszélt nyelvben, ami a *щоденник*

⁵ Mai neve Beregszászi Bethlen Gábor Líceum.

szó fordítása, illetve a magyar „napló” szó más jelentésben való használata. Az osztálykönyvet a *журнал* szóval jelölik, ami magyar fordításban folyóiratot jelent.

A **szertifikát** (*сертифікат*) szó a központosított érettségi bevezetésének eredményeként vált a kárpátaljai pedagógiai szaknyelv részévé. Mára már az írott és beszélt szaknyelvben is széleskörűen használatos, sőt a köznyelvbe is beépült. Pl. „Az első évfolyamra a középiskolai végzettséggel rendelkezők jelentkezhetnek a külső független értékelésen szerzett három **szertifikát** birtokában. Minden szak esetében kötelező **szertifikátot** szerezni ukrán nyelvből és irodalomból” (URL3).

2020-ra datálható a **szertifikát** szó második jelentésének az előfordulása a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvben. A COVID-19 miatt bevezetett online oktatás során a pedagógusok szakmai továbbképzése is online formában zajlott, melynek igazolására tanúsítványt (**szertifikátot**) kaptak a tanárok. Innen származik tehát a szó második jelentése: továbbképző tanfolyam elvégzését igazoló tanúsítvány tanárok számára, amely kötelezően tartalmazza a tanfolyam óraszámát, kreditértékét, hivatalos iktatási számmal, dátummal, pecséttel és aláírással van ellátva.

A 2017/2018-as tanévben új éra kezdődött az ukrán közoktatásban, mert **Új Ukrán Iskola** (*Нова українська школа*) néven elindult az oktatási rendszer reformja. Célja az oktatás modernizálása az 1–12. osztályokban, és annak EU-s normákhoz való igazítása. A háború ellenére a reform folytatódik. A 2025/2026-os tanévben már a 8. osztályt kezdik meg azok a gyerekek, akik 2017-ben az **Új Ukrán Iskola** első évfolyamára iratkoztak be. A kárpátaljai magyar szaknyelvben (csakúgy, mint a köztudatban) **NUS**-ként terjedt el, ami az ukrán megnevezés rövidített változatának (*НУШ*) magyarosított alakja.

Végül szólunk kell még az ukrán érettségi vizsgákról. Az országban 2008 óta kötelező **külső független tesztelésen** (*зовнішнє незалежне оцінювання*, röviden: *ЗНО*) részt venni mindazon érettségizőnek, aki valamelyik ukrán felsőoktatási intézményben szeretné folytatni tanulmányait. Magyarországon ez az emelt szintű érettségi vizsgának felel meg. Eleinte csak ukránból volt kötelező, aztán történelemből, matematikából. Minden más tantárgyból kötelezően választhatnak az érettségizők. A kárpátaljai magyar szaknyelvben **ZNO** [*zé-en-ó*] néven terjedt el, ami az ukrán rövidítés közvetlen átvétele. Az orosz–ukrán háború kitörésének évében, 2022-ben (és azóta is) nem **ZNO**-t, hanem úgynevezett **Nemzeti Multidiszciplináris Tesztet** (*національний мультидисциплінарний тест*, röviden: *HMT*) írnak a végzősök (Husztí-Kacsur, 2025). A kárpátaljai magyar pedagógusközösség **NMT**-ként emlegeti ezt a vizsgát. Pl. „Idén júniusban négy **NMT**-t tartanak az iskolánkban” (elhangozott 2025. május 23-án a Beregszászi Kossuth Lajos Líceum tanáriójában).

3. Összegzés és következtetések

Az ukrán nyelvnek a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvre gyakorolt hatását vizsgálva a következő tendenciákat észleltük:

1) A kárpátaljai magyar írott szaknyelvben, különösen a sajtóban, jóval kevesebb ukrán jövevényszó jelenik meg, mint a beszélt nyelvben, ami a standard magyar nyelvhasználatához való igazodási szándékot tükrözi.

2) A szóbeli nyelvváltozatra erősebb hatást gyakorol az ukrán nyelv, mint az írott nyelvre. A beszélőközösségekben felváltva használják a standard szakkifejezéseket és az ukrán államnyelv által befolyásolt helyi specifikus szavakat, kifejezéseket is.

A tanulmány gyakorlati haszna abban rejlik, hogy párhuzamot von a standard és a regionális szaknyelvhasználat között, felhívja a szakmai közösség figyelmét azokra a szavakra, amelyek a közhasználatba beépültek, tudatosítja a jelenséget, és megadja a lehetőséget, hogy a szakmai közösségek, szakemberek eldöntsék, melyik változatot kívánják használni.

Irodalom

1. Bárány Erzsébet – Csernicskó István – Gazdag Vilmos – Hires-László Kornélia – Kótyuk István – Márku Anita 2015. *Ukrán–magyar hivatali (regisztrációs) szótár*. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
2. Benkő Loránd 1998. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
3. Braun Éva 2007. A területi verseny eredményeinek vizsgálata. *Közzoktatás* 13/3–4: 15–16. o.
4. Crystal David 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
5. Csernicskó István 2004. A kárpátaljai magyar szaknyelvek. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Ungvár: PoliPrint, 57–65. o.
6. EGE 2005. *European Glossary on Education. Volume 2: Educational Institutions. Second Edition*. Brussels: Eurydice.
7. Gabóda Béla 2003. A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az oktatási kataszter adatai alapján. *Közzoktatás* 10/4–5: 3–8. o.
8. Gazdag Vilmos 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Törökbálint: Termini Egyesület.
9. Györke Magdolna 1991. A kárpátaljai magyar szaknyelvek. In: Györi-Nagy Sándor – Kelemen Janka szerk. *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I.* Budapest: Széchenyi Társaság – Pszicholingva Nyelviskola, 66–71. o.
10. Hires-László Kornélia – Váradi Krisztián 2025. Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok az Oktatásterminológiai alprojektben és a Termini-szótár fejlesztésében. *Magyar Nyelvőr* 149/3: 328–348. o. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2025.3.328>
11. Huszti, Ilona – Kacsur, Annamária 2025. A comparison of Ukrainian and Hungarian school-leaving English exams. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky* 150/1: pp. 23–28. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-3>

12. Kurtán Zsuzsa 2003. *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
13. Lanstyák István 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Pozsony: Comenius Egyetem.
14. Orosz Ildikó 2019. „A Mindenhatóba vetett hit tehet minket hitelessé cselekedeteinkben”: Orosz Ildikó beszéde a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) központi tanévnyitó ünnepségén. Csongor, 2019. szeptember 7. *Közoktatás* 24/3-4: 4-7. o.
15. *Pedagógiai lexikon* 1978. Budapest: Akadémiai Kiadó.
16. Pusztai Ferenc szerk. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
17. Ráti Emese 2019. A gyermekirodalmi alkotások helye és szerepe a kárpátaljai magyar általános iskolai anyanyelvi nevelésben. *Közoktatás* 24/3-4: 20-24. o.
18. Szoták Szilvia 2021. Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar-magyar szótár példái alapján (Ausztria). *Magyar Nyelvőr* 145/4: 402-417. o. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.402>
19. URL1: Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 2007. *Termini magyar-magyar szótár és adatbázis*. <https://termini.nytud.hu/htonline/> (Letöltés dátuma: 2025.07.16.).
20. URL2: Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (Letöltés dátuma: 2025.06.12.).
21. URL3: Tudnivalók az alapképzésre felvételizőknek: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2018. <https://karpataljalap.net/?q=2018/06/23/tudnivalok-az-alapkepzesre-felvetelizoknek> (Letöltés dátuma: 2025.06.16.).

References

1. Bárány, Erzsébet – Csernicskó, István – Gazdag, Vilmos – Hires-László, Kornélia – Kótyuk, István – Márku, Anita 2015. *Ukrán-magyar hivatali (regiszter)szótár* [Ukrainian-Hungarian Office (Register) Dictionary]. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. (In Ukrainian and Hungarian)
2. Benkő, Loránd 1998. *A történeti nyelvtudomány alapjai* [Basics of Historical Linguistics]. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. (In Hungarian)
3. Braun, Éva 2007. A területi verseny eredményeinek vizsgálata [Analysis of the results of the regional competition]. *Közoktatás* 13/3-4: 15-16. o. (In Hungarian)
4. Crystal, David 1998. *A nyelv enciklopédiája* [The Encyclopaedia of Language]. Budapest: Osiris Kiadó. (In Hungarian)
5. Csernicskó, István 2004. A kárpátaljai magyar szaknyelvek [Transcarpathian Hungarian terminologies]. In: Csernicskó, István ed. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Ungvár: PoliPrint, 57-65. o. (In Hungarian)
6. EGE, 2005. *European Glossary on Education. Volume 2: Educational Institutions. Second Edition*. Brussels: Eurydice.
7. Gabóda, Béla 2003. A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az oktatási kataszter adatai alapján [The situation of Hungarian-language education in Transcarpathia based on data from the education cadastre]. *Közoktatás* 10/4-5: 3-8. o. (In Hungarian)

8. Gazdag, Vilmos 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban* [Slavic elements in the Hungarian dialects of the Berehove district of Transcarpathia]. Törökbálint: Termini Egyesület. (In Hungarian)
9. Györke, Magdolna 1991. A kárpátaljai magyar szaknyelvek [Transcarpathian Hungarian terminologies]. In: Györi-Nagy, Sándor –Kelemen, Janka eds. *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I.* Budapest: Széchenyi Társaság – Pszicholingva Nyelviskola, 66–71. o. (In Hungarian)
10. Hires-László, Kornélia – Váradi, Krisztián 2025. Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok az Oktatásterminológiai alprojektben és a Termini-szótár fejlesztésében [Ukrainian country-specific educational terms in the development of the Educational Terminology Database and the Termini Dictionary]. *Magyar Nyelvőr* 149/3: 328–348. o. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2025.3.328> (In Hungarian)
11. Huszti, Ilona – Kacsur, Annamária 2025. A comparison of Ukrainian and Hungarian school-leaving English exams. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky* 150/1: pp. 23–28. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-3>
12. Kurtán, Zsuzsa 2003. *Szakmai nyelvhasználat* [Professional Language Use]. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. (In Hungarian)
13. Lanstyák, István 2014. *Nyelvelakítás és nyelvi ideológiák* [Language Formation and Language Ideologies]. Pozsony: Comenius Egyetem.
14. Orosz, Ildikó 2019. „A Mindenhatóba vetett hit tehet minket hitelessé cselekedeteinkben”: Orosz Ildikó beszéde a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) központi tanévnyitó ünnepségén [„Faith in the Almighty can make us credible in our actions”: Speech by Ildikó Orosz at the central opening ceremony of the Transcarpathian Hungarian Pedagogical Association (KMPSZ)]. Csongor, 2019. szeptember 7. *Közoktatás* 24/3-4: 4–7. o. (In Hungarian)
15. *Pedagógiai lexikon* [Pedagogical Lexicon] 1978. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
16. Pusztai, Ferenc ed. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás* [Hungarian Explanatory Handbook. Second, Revised Edition]. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian)
17. Ráti, Emese 2019. A gyermekirodalmi alkotások helye és szerepe a kárpátaljai magyar általános iskolai anyanyelvi nevelésben [The place and role of children’s literature in Hungarian primary school mother tongue education in Transcarpathia]. *Közoktatás* 24/3-4: 20–24. o. (In Hungarian)
18. Szoták, Szilvia 2021. Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria) [Terminological and sociolinguistic analysis of country-specific educational terms based on examples from the Termini Hungarian–Hungarian Dictionary (Austria)]. *Magyar Nyelvőr* 145/4: 402–417. o. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.402> (In Hungarian)
19. URL1: Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 2007. *Termini magyar–magyar szótár és adatbázis* [Termini Hungarian Language Research Network, Termini Hungarian–Hungarian Dictionary and Database]. <https://termini.nytud.hu/htonline/> (Accessed: 16.07.2025). (In Hungarian)

20. URL2: Law of Ukraine „On Complete General Secondary Education”, 2020.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (Accessed: 12.06.2025). (In Ukrainian)
21. URL3: Tudnivalók az alapképzésre felvételizőknek: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola [Information for applicants to undergraduate studies: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education].
<https://karpataljalap.net/?q=2018/06/23/tudnivalok-az-alapkepzesre-felvetelizoknek> (Accessed: 16.06.2025). (In Hungarian)

Az ukrán nyelv hatása a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvre

Fábián Márta, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. fabian.marta@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5549-1156.

Husztai Ilona, PhD, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. husztai.ilona@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1900-8112.

Bárány Béla, a filológiai tudományok kandidátusa, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. barany.bela@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9950-5601.

A jelen tanulmány a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelv ukrán nyelvi környezetben megfigyelhető sajátosságait vizsgálja. A kétnyelvű és kisebbségi közegben a nyelvek közötti kölcsönhatás rendkívül erős. Mivel a szakképzés nagyrészt nem anyanyelven zajlik, a kárpátaljai magyar szaknyelvekre a másodnyelv, azaz az ukrán, jelentősen kihat. Ez komolyan megnehezíti a magyar szakkifejezések elsajátítását és helyes használatát, ami jól mutatja e kutatás fontosságát. A kutatás különbséget tesz a szaknyelv írott és beszélt változata között: az írott formában kevésbé jelentkeznek a kontaktushatások, míg a beszélt nyelvben gyakoriak a közvetlen kölcsönszavak és a kódváltás. A vizsgálat elsősorban a pedagógiai szaknyelv lexikai jelenségeire összpontosít, melyek részletes vizsgálata résztvevő megfigyelésen és a sajtóban megjelent pedagógiai témájú írások elemzésén alapul. A szerzők külön taglalják a 2020-ban elfogadott legújabb oktatási törvény előtti és utáni állapotokat. Konkrét példákon keresztül mutatják be az ukrán nyelv hatását az iskolatípusok (pl. *gimnázium*, *liceum*, *internátus*), az oktatásirányítás (pl. *Pedagógus-továbbképző Intézet*, *módszerész*), a tantermek (pl. *kabinet*), a tantárgyak (pl. *informatika*) megnevezésében, valamint a beszélt nyelvben előforduló sajátos kifejezésekben (pl. *nyílt óra*, *szertifikát*, *NUS*). A tanulmány kiemeli a tükrörfordítások és szókölcsonzések jelentőségét az ukrán nyelv hatásában a kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelvre. A „szertifikát” szó megjelenése és kettős jelentése jól példázza az ukrán oktatáspolitikai változások nyelvi lenyomatát. Elemzésre kerülnek az ukrán érettségi vizsgákkal kapcsolatos új terminusok is, mint a *ZNO* és *NMT*, amelyek rövidített formában közvetlen átvételként terjedtek el a kárpátaljai pedagógiai szaknyelvben, illetve a köznyelvben is széleskörűen használatossá váltak. A kutatás rávilágít arra, hogy ezek a nyelvi jelenségek mélyen beépültek a kárpátaljai magyar pedagógusok mindennapi kommunikációjába és szakmai szókincsébe, tükrözve a nyelvi érintkezés komplexitását és folyamatos alakulását.

Kulcsszavak: kárpátaljai magyar pedagógiai szaknyelv, ukrán nyelvi hatás, lexikai jelenségek, kölcsönszavak, tükrörfordítások.

Вплив української мови на використання педагогічної термінології угорською педагогічною спільнотою Закарпаття

Фабіян Марта. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. fabian.marta@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5549-1156.

Густі Ілона, доктор філософії, доцент. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. huszti.ilona@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1900-8112.

Барань Адальберт, кандидат філологічних наук, доцент. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. barany.bela@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9950-5601.

У статті розглянуто особливості угорської педагогічної термінології на основі мововживання угорськомовних педагогів на Закарпатті. У двомовному середовищі та в колі національних меншин взаємодія між мовами багатогранна. Оскільки професійне навчання здебільшого проводять українською мовою, угорська педагогічна термінологія зазнає значного впливу другої мови, тобто української. Це ускладнює засвоєння та правильне вживання фахових термінів угорською мовою, що наочно демонструє важливість цього ґрунтовного дослідження.

Наголошено на розрізненні письмової та усної варіантів фахової мови: вплив державної мови рідше простежується у письмовій формі, тоді як безпосередні лексичні запозичення та перемикування кодів є поширеними в усному мовленні педагогів. Зосереджено увагу насамперед на лексичних українізмах у мовленні педагогів. Джерелом розвідки є метод спостереження за мовленням учасників та аналіз публікацій преси педагогічної тематики. Розглянуто особливості освіти до та після останнього Закону України «Про освіту», ухваленого у 2020 році. Показано вплив української мови на назви типів шкіл (наприклад, *гімназія, ліцей, інтернат*), закладів освіти, посад (наприклад, *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, методист*), аудиторій (наприклад, *кабінет*), шкільних предметів (наприклад, *інформатика*) та специфічні вирази, що поширені у мововживанні педагогів (наприклад, *відкритий урок, сертифікат, НУШ*). Висвітлено значення впливу української мови на угорську педагогічну термінологію. Подвійне значення слова «сертифікат» добре демонструє мовний відбиток змін української освітньої політики. Проаналізовано терміни, пов'язані з випускними іспитами, зокрема *ЗНО* та *НМТ*, які поширені у формі аббревіатур у мововживанні закарпатських угорськомовних педагогів. Підкреслено, що ці мовні явища глибоко вкорінені у професійному мововживанні угорськомовних учителів Закарпаття, що відображає складність, динаміку і постійний розвиток міжмовних зв'язків.

Ключові слова: педагогічна термінологія угорської спільноти Закарпаття, вплив української мови, лексичні явища, запозичення, кальки.

The impact of the Ukrainian language on the Transcarpathian Hungarian pedagogical terminology

Márta Fábán. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. fabian.marta@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5549-1156.

Ilona Huszti, PhD, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. huszti.ilona@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1900-8112.

Béla Bárány, candidate of philological sciences, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. barany.bela@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9950-5601.

The present study examines the specific features of Hungarian pedagogical terminology in Transcarpathia within the Ukrainian language environment. In a bilingual minority context, the interaction between languages is particularly strong. Since vocational training is largely conducted in a non-native language, the Hungarian pedagogical terminology in Transcarpathia is significantly influenced by the second language, namely Ukrainian. This complicates the acquisition and correct use of Hungarian technical terms, which clearly demonstrates the importance of this research.

The study distinguishes between written and spoken forms of technical language: contact effects are less evident in writing, while direct loanwords and code-switches are common in speech. The analysis focuses primarily on the lexical phenomena in pedagogical technical language, the detailed examination of which is based on participant observation and the analysis of pedagogical articles published in the Transcarpathian press. The authors separately discuss the situations before and after the latest education law adopted in 2020. The influence of the Ukrainian language on the names of school types (e.g., *grammar school*, *lyceum*, *boarding school*), educational management (e.g., *Pedagogical Training Institute*, *methodologist*), classrooms (e.g., *cabinet*), subjects (e.g., *informatics*), and specific expressions occurring in spoken language (e.g., *open class*, *certificate*, *NUS*) is indicated. Special attention is given to calques, loan translations, and word borrowings as channels of Ukrainian influence on Hungarian pedagogical terminology in Transcarpathia. The appearance and double meaning of the word “certificate” exemplifies the linguistic imprint of recent Ukrainian educational policy changes. New terms related to Ukrainian matriculation exams, such as *ZNO* and *NMT*, which have spread as Hungarian abbreviations in the pedagogical language of Transcarpathia and have become widely used in everyday speech, are also analysed. The findings indicate that these linguistic phenomena are deeply embedded in the everyday communication and professional discourse of Hungarian teachers in Transcarpathia, reflecting the complexity and continuous development of linguistic contact.

Keywords: *Transcarpathian Hungarian pedagogical terminology, influence of the Ukrainian language, lexical phenomena, loanwords, calques.*